

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Źródła, na których wyrosła psychologia różnic indywidualnych	13
1.1. Poprzednicy	13
1.2. Inicjatorzy	15
1.3. Przedmiot badań psychologii różnic indywidualnych	23
Rozdział 2. Podstawowe kategorie służące do opisu różnic indywidualnych	25
2.1. Pojęcie cechy	26
2.2. Krytyka pojęcia cechy i reakcja na nią	28
2.3. Różnice między cechami a stanami	33
2.4. Hipotetyczny status cechy	34
2.5. Typ jako kategoria klasyfikacyjna oparta na koncepcji cech	38
Rozdział 3. Determinanty różnic indywidualnych: dziedziczność i środowisko	42
3.1. Nieporozumienie wokół sporu „dziedziczność czy środowisko?”	42
3.2. Selekcja jako źródło wnioskowania o wkładzie dziedziczności i środowiska do różnic indywidualnych w zachowaniu zwierząt	44
3.3. Wkład dziedziczności i środowiska do różnic indywidualnych u ludzi: podstawowe paradygmaty i metody genetyki zachowania	47
3.3.1. Części składowe wyposażenia genetycznego i środowiska	48
3.3.2. Podstawowe metody badania wkładu czynnika genetycznego i środowiska do różnic indywidualnych w zachowaniu człowieka	53
3.3.3. Wyjście poza współczynniki korelacji: metody pozwalające na semiprzyczynowe wnioskowanie o wkładzie czynników genetycznych i środowiskowych w wariancję fenotypową	56
3.4. Zastosowanie genetyki molekularnej do badań nad zachowaniem	58
Rozdział 4. Inteligencja: definicje, struktura i procesy poznawcze	62
4.1. Czym jest inteligencja?	63
4.2. Struktura inteligencji	70
4.2.1. Modele czynników równorzędnych	74
4.2.2. Modele czynników hierarchicznych	77
4.3. Inteligencja widziana z perspektywy procesów poznawczych uczestniczących w zachowaniu inteligentnym	84
4.3.1. Triarchiczna teoria inteligencji	84
4.3.2. Formalna teoria inteligencji	89
4.4. Teoria wielu inteligencji	92

Rozdział 5. Mechanizmy poznawcze i biologiczne leżące u podstaw inteligencji	96
5.1. Inteligencja a szybkość i efektywność wykonywania elementarnych zadań poznawczych	97
5.1.1. Czas reakcji elementarnych zadań poznawczych	98
5.1.2. Czas inspekcji	103
5.1.3. Składniki poznawcze występujące w trakcie rozwiązywania zadań a inteligencja psychometryczna	107
5.2. Mózg a inteligencja	113
5.2.1. Czynność bioelektryczna mózgu a inteligencja	113
5.2.2. Aktywność metaboliczna mózgu a inteligencja	118
5.2.3. Wielkość mózgu a inteligencja	120
5.3. Rola czynników genetycznych i środowiskowych w kształtowaniu różnic indywidualnych w inteligencji	123
5.3.1. Zbliżony wkład czynnika genetycznego i środowiska w wariancję inteligencji: wyniki badań oparte na metaanalizach	124
5.3.2. Wkład czynnika genetycznego w korelację między inteligencją ogólną a specyficznymi zdolnościami poznawczymi oraz specyfika rozwojowa determinant różnic indywidualnych w inteligencji	128
5.3.3. Nowe perspektywy badań nad rolą genów leżących u podstaw inteligencji: od genetyki zachowania do genetyki molekularnej	134
5.4. Ewolucja mózgu a inteligencja	136
5.4.1. Wybrane teorie wyjaśniające filogenezę inteligencji biologicznej	137
5.4.2. Encefalizacja a inteligencja	140
5.4.3. Strukturalne zróżnicowanie mózgu, iloraz encefalizacji a zachowania inteligentne	141
Rozdział 6. Rola adaptacyjna inteligencji w życiu codziennym	144
6.1. Badania longitudinalne Lee Termiana nad powodzeniem życiowym dzieci o wybitnej inteligencji	145
6.2. Inteligencja a wykształcenie	147
6.3. Związek inteligencji z ubóstwem i patologią życia codziennego	152
6.4. Inteligencja jako predyktor efektywności pracy i uczenia się czynności zawodowych	155
6.5. Wartość predykcyjna inteligencji w służbach wojskowych	161
6.6. Inteligencja praktyczna jako predyktor powodzenia życiowego oparty na wiedzy i doświadczeniu	162
6.7. Longitudinalne badania nad powodzeniem życiowym przeprowadzone na warszawskich 11-latkach o zróżnicowanych zdolnościach ogólnych	163
6.8. Uwagi końcowe	164
Rozdział 7. Osobowość jako zespół cech: od Allporta do modelu wielkiej piątki	166
7.1. Gordon Allport – inicjator teorii osobowości opartych na pojęciu cechy	167
7.2. 16-Czynnikowy model osobowości w ujęciu Raymonda Cattella	170
7.2.1. Koncepcja cechy	171
7.2.2. Źródła informacji o osobowości: dane L, dane Q i dane T	173
7.2.3. Uwagi krytyczne	177

7.3. Leksykalne badania nad strukturą osobowości	179
7.3.1. Pionierzy leksykalnego modelu struktury osobowości	179
7.3.2. Leksykalne studia nad strukturą osobowości	
– wkład badaczy w okresie minionego ćwierćwiecza	182
7.3.3. Swobodne opisy osobowości oparte na modelu PMO	186
7.3.4. Uwagi krytyczne	187
7.4. Psychometryczne badania nad strukturą osobowości	
w ramach modelu PMO	188
7.4.1. Kwestionariusze skonstruowane	
do pomiaru pięciu czynników osobowości	188
7.4.2. Czynniki NEOAC jako podstawowe wymiary (cechy) osobowości	192
7.4.3. Teoria pięciu czynników w ujęciu Costy i McCrae'a	195
7.4.4. Typy osobowości jako specyficzna konfiguracja czynników	
postulowanych w ramach modelu PMO	197
7.4.5. Uwagi krytyczne	200
Rozdział 8. Teorie temperamentu koncentrujące się na dziecku	202
8.1. Interakcyjna teoria temperamentu Thomasa i Chess	204
8.1.1. Kategorie temperamentu i ich konstelacje	204
8.1.2. Temperament trudny a zaburzenia w zachowaniu	206
8.1.3. Metody pomiaru temperamentu	207
8.1.4. Uwagi krytyczne	208
8.2. Rozwojowy model temperamentu	209
8.2.1. Temperament jako konstytucjonalnie uwarunkowane różnice	
indywidualne w reaktywności i samoregulacji	209
8.2.2. Struktura i pomiar temperamentu	211
8.2.3. Uwagi krytyczne	212
8.3. Koncepcja temperamentu zahamowanego i niezahamowanego	213
8.3.1. Dwie podstawowe kategorie temperamentu i sposób ich pomiaru	213
8.3.2. Biologiczne podstawy temperamentu	215
8.3.3. Uwagi krytyczne	216
8.4. Behawioralno-genetyczna teoria temperamentu	217
8.4.1. Trzy podstawowe temperamenty i ich rola adaptacyjna	217
8.4.2. Biologiczne podstawy temperamentów EAS	220
8.4.3. Uwagi krytyczne	220
Rozdział 9. Teorie temperamentu skoncentrowane na człowieku dorosłym	222
9.1. Teoria PEN – koncepcja trzech superczynników w ujęciu Eysencka	222
9.1.1. Podstawowe wymiary i struktura temperamentu (osobowości)	223
9.1.2. Biologiczne podstawy czynników PEN	225
9.1.3. Kwestionariuszowy pomiar czynników PEN	228
9.1.4. Funkcjonalne znaczenie czynników PEN	229
9.1.5. Uwagi krytyczne	233
9.2. Teoria poszukiwania doznań	235
9.2.1. Poszukiwanie doznań: pojęcie, struktura i pomiar	235
9.2.2. Podstawy biologiczne poszukiwania doznań	237
9.2.3. Funkcjonalne znaczenie cechy poszukiwania doznań	238
9.2.4. Uwagi krytyczne	241

9.3. Psychobiologiczny model temperamentu	241
9.3.1. Lokalizacja temperamentu w strukturze osobowości	242
9.3.2. Biologiczne podstawy cech temperamentu	244
9.3.3. Kwestionariusze stosowane do pomiaru cech temperamentu	246
9.3.4. Uwagi krytyczne	247
9.4. Regulacyjna teoria temperamentu	248
9.4.1. Podstawy teoretyczne i struktura temperamentu	248
9.4.2. Pomiar cech temperamentu i ich podstawy biologiczne	251
9.4.3. Funkcjonalne znaczenie cech temperamentu	253
9.4.4. Uwagi krytyczne	256
Rozdział 10. Funkcjonalne znaczenie temperamentu i rola specyficznych dla niego mechanizmów biologicznych uczestniczących w regulacji wartości stymulacyjnej sytuacji i zachowań	257
10.1. Miejsce aktywacji w badaniach nad temperamentem	258
10.1.1. Pojęcie aktywacji	259
10.1.2. Aktywowalność jako współdeterminanta poziomu aktywacji	261
10.1.3. Aktywowalność jako konstrukt pozwalający na wyjaśnienie biologicznych podstaw różnic indywidualnych w temperamentie	263
10.2. Funkcjonalne znaczenie temperamentu u dzieci	266
10.3. Związek cech temperamentu ze zjawiskami stresu: badania na populacji dorosłych	270
Rozdział 11. Style jako konstrukty psychologiczne podkreślające istnienie różnic indywidualnych w sposobach funkcjonowania człowieka	279
11.1. Style poznawcze	280
11.1.1. Zależność – niezależność od pola	281
11.1.2. Refleksyjność – impulsywność	286
11.1.3. Style myślenia	292
11.2. Style radzenia sobie ze stresem	296
11.2.1. Style a strategie i proces radzenia sobie ze stresem	297
11.2.2. Style radzenia sobie ze stresem w ujęciu Endlera i Parkera	299
11.2.3. Style odbioru informacji w sytuacji zagrożenia	301
11.3. Style radzenia sobie jako sposoby samoregulacji w sytuacji zagrożenia	303
Rozdział 12. Różnice indywidualne i wynikające stąd konsekwencje społeczne: rozważania ogólne	307
Bibliografia	316
Indeks nazwisk	350
Indeks haseł	360